Bevezetés a számításelméletbe 1.

14. gyakorlat, 2012. május 9. $8^{\underline{20}}$, IB 138

Összeállította: Fleiner Tamás (fleiner@cs.bme.hu, www.cs.bme.hu/~fleiner/bszgyak)

Tudnivalók

Def: A G gráf *összefüggő (öf)*, ha bármely két pontja között vezet séta.

Def: A véges egyszerű G gráf *fa*, ha G összefüggő és körmentes.

Áll.: Ha az F fának n csúcsa van, akkor éleinek száma $|E(F)| = n-1$.

Áll.: A véges, egyszerű G gráf pontosan akkor fa, ha az alábbi állítások közül legalább 2 teljesül: (1) G összefüggő (2) G körmentes (3) G-nek eggyel kevesebb éle van, mint ahány pontja.

Def: Az F fa *levele* az F elsőfokú csúcsa. **Áll.:** Minden legalább kétpontú fának van legalább két levele.

Def: A G gráf *síkbarajzolható*, ha létezik G-nek egy olyan diagramja, melyben az éleknek megfelelő görbék (töröttvonalak) csak végpontokban metszhetik egymást. A síkbarajzolás a síkot *tartományokra (lapokra)* osztja. Lesz egy végtelen tartomány, az ún. *külső* tartomány. Gömbre rajzoláson lényegében ugyanezt értjük, csak sík helyett a gömb felszínén dolgozunk, külső tartományról nem beszélünk.

Tétel: A G gráf pontosan akkor síkbarajzolható, ha gömbre rajzolható.

Köv.: Tetszőleges konvex poliéder élhálója síkbarajzolható.

Tétel: Ha G sr, n csúcsa, e éle, k komponense és t tartománya van, akkor $n+t = e+k+1$

Köv.: Ha G sr, akkor bármely síkbarajzolásának ugyanannyi tartománya van.

Köv.: (**Euler-formula**) Ha egy öf, n-pontú, e-élű gráf t tartománnyal síkbarajzolható, akkor $n+t = e+2$.

Köv.: Ha G egyszerű, legalább 3-pontú, sr gráf, akkor $e \leq 3n-6$. Ha G-ben nincs háromszöglap, akkor $e \leq 2n-4$.

Köv.: Ha G sr és egyszerű, akkor van legfeljebb 5-ödfokú csúcsa, azaz $\delta(G) \leq 5$.

Köv.: Sem K_5, sem $K_{3,3}$ nem síkbarajzolható.

Def: A G és H gráfok *topologikusan izomorfak*, ha H megkapható G-ből az alábbi lépésekkel:
(1) Törlünk egy uv élt, és beveszünk egy új csúcsot, u és v szomszédokkal.
(2) Törlünk egy másodfokú x csúcsot, és éllel összekötjük x két szomszédját.

Kuratowski tétel: A G gráf pontosan akkor sr, ha nem tartalmaz sem $K_{3,3}$-mal, sem K_5-tel top. izom. részgráfot.

Fáry-Wagner tétel: Ha G egyszerű, sr gráf, akkor létezik G-nek olyan síkbarajzolása is, melyben minden él egyenes szakaszként van lerajzolva.

Def: Legyen $G = (V, E)$ síkbarajzolt gráf, legyen V^* G lapjainak halmaza. $G^* = (V^*, E^*)$ a G *duálisa*, ahol $E^* = \{e^* : e \in E\}$ és e^* az e-t határoló tartomány(oka)t összekötő él.

Def: A $Q \subseteq E(G)$ élhalmaz *vágás*, ha Q egy olyan élhalmaz, hogy elhagyásakor G komponenseinek száma megnő, és Q egy legszűkebb ilyen élhalmaz, azaz Q semelyik valódi részhalmazára ez nem teljesül. Az e él *elvágó él*, ha $\{e\}$ vágás. A G gráf e és e' élei *soros élek*, ha $\{e, e'\}$ vágás.

Tétel: Legyen $G = (V, E)$ sr. (1) Ha G^* a G duálisa, akkor G^* sr és öf.
(2) $f(e) := e^*$ egy $E(G) \to E(G^*)$ természetes bijekciót definiál, G lapjai pedig bijektíven G^* pontjainak felelnek meg.
(4) Ha e, f a G, e^*, f^* a megfelelő duális élek, akkor $e \in E(G)$ a G hurokéle (elvágó éle) $\iff$ $f(e)$ a G^* elvágó éle (hurokéle), $e, e' \in E(G)$ párhuzamos (soros) élek $\iff$ $f(e), f(e')$ soros (párhuzamos) élek, valamint $C \subseteq E(G)$ a G köre (vágása) $\iff$ $f(C)$ G^* vágása (köre).
(5) Ha G öf, akkor $G = (G^*)^*$, és ekkor G pontjai bijektíven G^* lapjainak felelnek meg.
(6) Ha G öf, akkor $F \subseteq E(G)$ a G feszítőfája $\iff$ $f(F)$ a G^* egy feszítőfájának komplementere.

Def: A G gráf a H gráf *absztrakt duálisa*, ha létezik egy $\varphi : E(G) \to E(H)$ bijekció úgy, hogy C a G köre $\iff$ $\varphi(C)$ a H vágása és Q a G vágása $\iff$ $\varphi(Q)$ a H köre.

Whitney tétel: A G gráfnak pontosan akkor létezik absztrakt duálisa, ha G sr.

Def: G és H gráfok *gyengén izomorfak (2-izomorfak)*, ha éleik között létezik egy $\varphi : E(G) \to E(H)$ bijekció úgy, hogy C pontosan akkor köre a G gráfnak, ha a C éleinek megfelelő élek (azaz $\varphi(C) = \{\varphi(c) : c \in C\}$) a H köre.

Whitney tétele: Ha G síkbarajzolható, továbbá G és H gyengén izomorf, akkor (1) H is síkbarajzolható, (2) G^* és H^* gy. izom., végül (3) G és $(G^*)^*$ gy. izom.

Tétel: (Whitney) Ha G és H gyengén izomorf, akkor H előállítható G-ből a jobb oldali ábrán látható 3 operáció ismételt alkalmazásával.

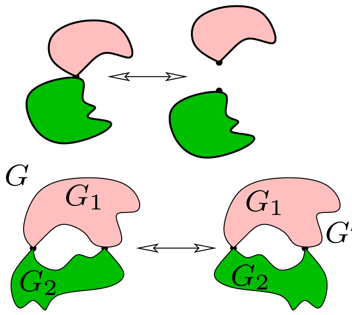

Def: Az $f : A \to B$ függvény *injektív*, ha különböző elemek képe különböző, azaz $x \neq y \Rightarrow f(x) \neq f(y)$. Az f *szürjektív* (ráképezés), ha $B = f(A) := \{f(a) : a \in A\}$, azaz B minden eleme valamely A-beli elem képe. Ha f injekció és szürjekció is, akkor *bijekció*, magyarul kölcsönösen egyértelmű leképezés.

Def: Az A halmaz *számossága azonos* a B halmaz számosságával ($|A| = |B|$), ha létezik $f : A \to B$ bijekció. Az A halmaz *számossága kisebb vagy egyenlő* a B halmaz számosságával ($|A| \leq |B|$), ha létezik $f : A \to B$ injekció, vagy más szóval, ha az A halmaz és a B halmaz egy részhalmaza között létezik bijekció.

Megf.: Tetszőleges A, B, C halmazok esetén $|A| \leq |B| \leq |C| \Rightarrow |A| \leq |C|$ (tranzitivitás), ill. $|A| \leq |A|$ (szimmetria).

Def: A *trichotómia* az a tulajdonság, hogy bármely két A és B halmaz között az alábbi tulajdonságok közül pontosan egy teljesül: $|A| < |B|$, $|A| = |B|$ ill. $|A| > |B|$.

Megj.: A trichotómia a kiválasztási axiómából következik, a nélkül nem igaz.

Def: Az A halmaz hatványhalmaza az A részhalmazainak halmaza, azaz $\mathcal{P}(A) = \{X : X \subseteq A\}$.

Pl: $\mathcal{P}(\{0, 1\}) = \{\emptyset, \{0, 1\}, \{0\}, \{1\}\}$.

A *kiválasztási axióma* szerint bármely A nemüres halmazhoz létezik $f : \mathcal{P}(A) \setminus \{\emptyset\} \to A$ *kiválasztási függvény*, amire $f(X) \in X$ teljesül minden $\emptyset \neq X \subseteq A$ esetén.

A kiválasztási axióma független a halmazelmélet "maradék" axiómáitól, azaz akár a kiválasztási axiómát, akár annak tagadását vesszük axiómának, ettől nem kerül ellentmondás a rendszerbe.

Cantor-Bernstein tétel: Ha $|A| \leq |B|$ és $|B| \leq |A|$, akkor $|A| = |B|$.

Def: Az A halmaz megszámlálható, ha $|A| \leq |\mathbb{N}|$. Ekkor $|A| = \aleph_0$

Megf.: Ez pontosan akkor igaz, ha A elemei sorba rendezhetők: $A = \{a_1, a_2, \ldots\}$.

Def: Az A halmaz *kontinuum számosságú*, ha $|A| = |\mathcal{P}(\mathbb{N})|$. Jelölése: $|A| = \mathfrak{c}$.

Cantor tétel: Tetszőleges X halmaz számossága kisebb $\mathcal{P}(X)$ számosságánál.

Köv.: Nincs legnagyobb számosságú halmaz.

Tétel: Ha I a $(0,1)$ nyílt intervallum, akkor $|I^2| = |I|$, azaz kontinuum sok kontinuum számosságú halmaz uniója kontinuum számosságú.

Kontinuum hipotézis A megszámlálhatóan végtelen és a kontinuum között nincs más számosság.

A kontinuum hipotézis független a halmazelmélet többi axiómáitól, még a kiválasztási axiómát is beleértve.

Gyakorlatok

1. Hány pontja van annak a T fának, amire $|E(\overline{T})| = 15 \cdot |E(T)|$ teljesül? (V '00)
2. Egy 20-csúcsú poliédernek 12 lapja van, mindegyik k oldalú sokszög. Mennyi a k értéke? (V '99)
3. Egy konvex test minden lapja 4-szög vagy 8-szög, továbbá minden csúcsban 3 lap találkozik. Mennyi a 4-szöglapok és 8-szöglapok számának különbsége? (V '00)
4. Bizonyítsuk be, hogy ha G n pontú, egyszerű, síkbarajzolható gráf, akkor a) G bármely síkbarajzolásakor ugyanannyi tartomány keletkezik továbbá b) G-nek van legfeljebb harmadfokú csúcsa vagy G tetszőleges síkbarajzolásának van háromszöglapja. (ZH '01)
5. Hány csúcsa van annak a síkbarajzolható gráfnak, amelynek három háromszöglapja, három négszöglapja és egy ötszöglapja van?
6. A $K_{5,5}$ gráfot úgy rajzoltuk le a síkra, hogy az élek töröttvonalak, és egy ponton legfeljebb két él metszi egymást. Bizonyítsuk be, hogy a lerajzoláskor legalább 9 élmetszéspont keletkezik. (V '00)
7. Síkbarajzolhatóak-e a $K_6, K_{4,2}, K_{4,3}, K_5 - e, K_{3,3} - e$ gráfok. Hát az alábbiak?

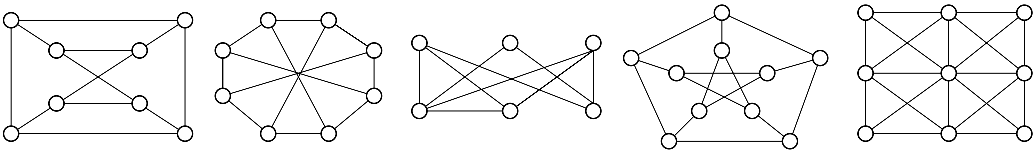

8. Van-e olyan 9-pontú G gráf, hogy sem G sem a $\overline{G}$ komplementere nem síkbarajzolható? (V '01)
9. Mutassunk olyan síkbarajzolt gráfot, ami nem duálisa a duálisának.
10. Bizonyítsuk be, hogy ha a G sr gráf sem elvágó élt, sem pedig soros éleket sem tartalmaz, akkor létezik G-nek olyan G^* duálisa, ami egyenes szakaszokkal rajzolható síkba.
11. Mutassuk meg, hogy a K_5, és a $K_{3,3}$ gráfok mindegyike tóruszra (úszógumira) rajzolható. Bizonyítsuk be, hogy ha a G gráf síkbarajzolható, és G-be behúzunk egy e élt, akkor a kapott $G + e$ gráf tóruszra rajzolható.
12. Bizonyítsuk be, hogy nem létezik 5 olyan ország, amik páronként szomszédosak!
13. Bizonyítsuk be, két fa pontosan akkor gyengén izomorf, ha ugyanannyi pontjuk van!
14. Igazoljuk, hogy ha G n pontú sr gráf, és G izomorf G^*-gal, akkor G-nek $2n - 2$ éle van! Tetszőleges $n > 3$-ra mutassunk példát ilyen G-re!
15. Tfh G sr, és G minden lapja háromszög, ill., hogy G^* minden lapja négyszög. Hány pontja és hány éle van G-nek?
16. A $K_{5,5}$ gráfot úgy rajzoltuk le a síkra, hogy az élek töröttvonalak, és egy ponton legfeljebb két él metszi egymást. Bizonyítsuk be, hogy a lerajzoláskor legalább 9 élmetszéspont keletkezik. (V '00)
17. Legalább hány élmetszéspontnak kell lennie a Petersen gráf síkeli diagramján?
18. Van-e olyan 9-pontú G gráf, hogy sem G sem a $\overline{G}$ komplementere nem síkbarajzolható? (V '01)
19. Mutassunk olyan síkbarajzolt gráfot, ami nem duálisa a duálisának.
20. Bizonyítsuk be, hogy ha a G sr gráf sem elvágó élt, sem pedig soros éleket sem tartalmaz, akkor létezik G-nek olyan G^* duálisa, ami egyenes szakaszokkal rajzolható síkba.
21. Mutassuk meg, hogy a K_5, és a $K_{3,3}$ gráfok mindegyike tóruszra (úszógumira) rajzolható. Bizonyítsuk be, hogy ha a G gráf síkbarajzolható, és G-be behúzunk egy e élt, akkor a kapott $G + e$ gráf tóruszra rajzolható.
22. Bizonyítsuk be, hogy nem létezik 5 olyan ország, amik páronként szomszédosak! Mutassunk rá, miért helytelen a bizonyításunk.
23. Bizonyítsuk be, két fa pontosan akkor gyengén izomorf, ha ugyanannyi pontjuk van!
24. Igazoljuk, hogy ha G n pontú sr gráf, és G izomorf G^*-gal, akkor G-nek $2n - 2$ éle van! Tetszőleges $n > 3$-ra mutassunk példát ilyen G-re!
25. Tfh G sr, és G minden lapja háromszög, ill., hogy G^* minden lapja négyszög. Hány pontja és hány éle van G-nek?
26. Tanultuk, hogy az $\mathbb{N}$ halmaz részhalmazainak számossága kontinuum. Mi a számossága az $\mathbb{N}$ halmaz *véges* részhalmazainak?
27. Mi a valós számok $\mathbb{R}$ halmazának számossága? Hát a komplex számoké?
28. Mennyi kontinuum sok kontinuum számosságú halmaz uniójának számossága?
29. Legyen $[n]$ az első n pozitív egész halmaza. Mi a számossága az $[1] \times [2] \times [3] \times \ldots$ halmaznak, tehát annak, aminek elemei azok a végtelen $a_1, a_2, a_3, \ldots$ sorozatok, amire $a_i \in [i]$ teljesül minden i-re?
30. Mennyi az $\mathbb{R}, \mathbb{C}, \mathbb{R}^2$ ill. $\mathbb{C}^2$ halmazok számossága?
31. Mennyi kontinuum sok kontinuum számosságú halmaz uniójának számossága?
32. Mi a számossága az olyan x valós számok halmazának, melyekhez található olyan n pozitív egész szám, amire x^n racionális? (V '99)
33. Mennyi a komplex egységgyökök számossága?
34. Hány megszámlálható részhalmaza van $\mathbb{R}$-nek?
35. Mennyi az $f : \mathbb{R} \to \mathbb{R}$ függvények számossága? Hát az $f : \mathbb{N} \to \mathbb{N}$ és az $f : \mathbb{N} \to \mathbb{R}$ ill. az $f : \mathbb{R} \to \mathbb{N}$ függvényeké?